

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЮРИДИЧНОГО РІШЕННЯ СУДУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ (НА ПРИКЛАДІ ЗАСТОСУВАННЯ ПУНКТУ 6 ЧАСТИНИ 3 СТАТТІ 76 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

LEGAL CERTAINTY OF A COURT DECISION IN A CRIMINAL CASE (ON THE EXAMPLE OF THE APPLICATION OF PARAGRAPH 6 OF PART 3 OF ARTICLE 76 OF THE CRIMINAL CODE OF THE UKRAINE)

Загиней-Заболотенко З.А., д.ю.н., професор,
начальник відділу аналітичної та правової роботи
Касаційного кримінального суду управління аналітичної допомоги касаційним судам
та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи
Верховний Суд

Чаплик О.І., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного права
Київський університет імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено проблемі правової визначеності юридичного рішення суду у кримінальних провадженнях на прикладі покладення судом на засуджену особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, обов'язку вчинити певну дію (пункт 6 частини 2 статті 76 Кримінального кодексу України). Сам вказаний пункт сформульовано у вигляді такого прийому нормотворчої техніки, як відкритий перелік. На відміну від інших випадків використання цього прийому нормотворчої техніки у Кримінальному кодексі України, у пункті 6 частини 2 статті 76 цього Кодексу конкретизуючі ознаки розміщені законодавцем після узагальнюючої ознаки. Проаналізовано конкретні вироки судів, які набрали законної сили, в яких, звільняючи особу від відбування покарання з випробуванням, суди поклали на неї обов'язок, передбачений пунктом 6 частини 2 статті 76 Кримінального кодексу України, конкретизуючи його, з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних кримінального правопорушення, який інкримінувався обвинуваченому та за вчинення якого він засуджується. З огляду на превентивну функцію призначеного судом покарання покладений судом обов'язок дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій може мати й загальновиховне значення для засудженого, спрямоване на вироблення в нього правослухняної поведінки та коригування його майбутньої девіантної поведінки (наприклад, прочитати твори відповідного змісту чи переглянути кінофільми). Правова визначеність юридичного рішення суду про покладення на особу обов'язку, передбаченого вказаним пунктом, повинна бути досягнута не лише переліком конкретних дій, вчинити які зобов'язано засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням, а й встановленням строку, форми та суб'єкта контролю за виконанням покладеного судом обов'язку. Зроблено висновок, що правова невизначеність нормативно-правових актів може і повинна бути конкретизована визначеними юридичними рішеннями (у нашому випадку – вироками судів). Тому є всі підстави стверджувати про застосування до юридичних рішень, у тому числі і до вироків судів, такого поняття, як їх юридична визначеність.

Ключові слова: юридичне рішення, прийняття юридичного рішення, конкретизація, правова визначеність / невизначеність, нормотворча техніка, вирок суду, звільнення від відбування покарання з випробуванням, покладення обов'язку вчинити певні дії, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження.

The article focuses on the issue of legal certainty of a court's legal decision in criminal proceedings, using the example of imposing by a court of law an obligation to perform a certain action on a convicted person released from serving a sentence on probation (Article 76 (2) (6) of the Criminal Code of Ukraine). This clause itself is formulated in the form of an open-ended list. Unlike other cases of using this rule-making technique in the Criminal Code of Ukraine, in paragraph 6 of part 2 of Article 76 of this Code, the legislator has placed the specific features after the generalized feature. The author analyzes specific court verdicts which have entered into force, in which, when releasing a person from serving a sentence of probation, the courts imposed on him/her the obligation provided for in paragraph 6 of Part 2 of Article 76 of the Criminal Code of Ukraine, specifying it, taking into account the objective and subjective criminal offenses which the accused was charged with and for which he/she is convicted. Given the preventive function of the punishment imposed by the court, the obligation imposed by the court to comply with the requirements established by the court to perform certain actions may also have a general educational value for the convicted person, aimed at developing law-abiding behavior and correcting his future deviant behavior (for example, to read works of appropriate content or watch movies). The legal certainty of a court's legal decision to impose on a person the obligation provided for in this paragraph should be achieved not only by a list of specific actions which a convicted person released on probation is obliged to perform, but also by establishing the term, form and subject of control over the fulfillment of the obligation imposed by the court. The author concludes that legal uncertainty in legal acts can and should be specified by certain legal decisions (in our case, court decisions). Therefore, there is every reason to assert that such a concept as legal certainty should be applied to legal decisions, including court judgments.

Key words: legal decision, legal decision-making, specification, legal certainty/uncertainty, rule-making technique, court verdict, release from serving a sentence with probation, imposition of an obligation to perform certain actions, criminal offense, criminal proceedings.

Згідно з правовими позиціями Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) складовою принципу верховенства права визнається принцип правової визначеності. При цьому у рішеннях ЄСПЛ останнім часом принцип правової визначеності розуміється переважно як стабільність судових рішень, які набрали законної сили (*res judicata*) (наприклад, рішення у справах «Пономарьов проти України» [1], «Рябих проти Росії» [2]). Відповідне розуміння правової визначеності, з одного боку, є абсолютним логічним та передбачуваним з огляду на важливість такого виду юридичного рішення, як судові рішення, що зумовлене особливою роллю суддів та суду в суспільстві. Так, на думку американських дослідників

С. Дорана та Д. Джексона, у кримінальному на суддю впливають нові вимоги та виклики. Зокрема, йдеться про покладену на них відповідальність досліджувати справи до початку судового розгляду, адаптація до правил доказування розширила можливості для дискреційного прийняття рішень, а законодавчі зміни у сфері ухвалення юридичного рішення змусили переоцінити роль судді під час призначення кримінального покарання злочинцям [3]. Приймаючи юридичні рішення у кримінальному провадженні (особливо остаточні), судді повинні окрім загальних навичок написання судових рішень повинні володіти і технікою конкретизації невизначених кримінально-правових приписів, що загалом повинно бути спрямовано на

забезпечення істинності юридичного рішення судді, яке набрало законної сили – *res judicata pro veritate habetur*.

Насамперед, звернемо увагу на те, що у практиці ЄСПЛ у контексті правової визначеності законів розроблено певні критерії. Так, йдеться про введення у поняття «передбачено законом» не лише писаного права (норми писаних законів), а й неписаного права (прийнятих у суспільстві моральних правил та засад) [4]; чіткість писаного та неписаного права, що дозволило б громадянину, якщо постане потреба, передбачати повною мірою наслідки, які може спричинити певна дія (правило чіткості та передбачуваності закону) [5; 6]; заборона ретроспективного застосування кримінального законодавства на шкodu обвинуваченому [7]. В останньому випадку втілюється принцип *nullum crime nulla poena sine lege*, відповідно до якого злочинність та караність діяння повинні визначатися лише законом, а кримінальне право не повинно надмірно тлумачитися на шкodu обвинуваченому. Разом з тим ЄСПЛ вказує, що хоча визначеність у законі надзвичайно бажана, її забезпечення може призвести до надмірної ригідності, тоді як закон не повинен відставати від обставин, що змінюються. Таким чином, у рішеннях ЄСПЛ фактично містяться вказівки на пропорційність визначеного та невизначеного контенту в будь-якому законі, у тому числі й у КК [8, с. 70–71].

Невизначеність кримінально-правових приписів може бути подолана, у тому числі, шляхом прийняття суддею визначених юридичних рішень. Йдеться, зокрема, й про резолютивну частину вироку, в якій резюмується весь процес прийняття суддею юридичного рішення, спрямованого на вирішення кримінально-правового конфлікту.

Метою наукової статті є розвідки у частині визначених рішень суддів як засобу подолання правової невизначеності КК. З огляду на важливість та всеосяжність порушеного питання, зупинимось у межах цієї статті на конкретизації у вирокax такого обов'язку, який покладається судом на особу, звільнену судом від відбування покарання з випробуванням, як дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій (п. 6 ч. 3 ст. 76 КК).

У теорії кримінального права суть обов'язків, які суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, висвітлювалися у працях таких науковців, як О. П. Горох, М. В. Ольховик Є. О. Письменський та інших.

Як зазначає Є. О. Письменський, «на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки ... необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання» [9, с. 143]. При цьому автор досліджував попередню редакцію ст. 76 КК, відповідно до якої перелік таких обов'язків визначався вичерпно та не потребував конкретизації у судовому рішенні. На думку цього науковця, «рішення законодавця стосовно закритості (вичерпності) переліку обов'язків, що розглядаються, є обґрунтованим. Межі допустимості таких обов'язків повинні бути визначені законом. Висловлена думка переконливо аргументується таким чином. По-перше, покладання обов'язків припускає певне вторгнення в права та законні інтереси особи. По-друге, на практиці інший підхід може призвести до зловживань правозастосовних органів. По-третє, можливість покладання на засудженого обов'язків, не передбачених КК, суперечила б принципу законності» [9, с. 146].

Водночас на сьогодні ситуація певним чином змінилася. В 2016 р. ст. 76 КК була викладена в новій редакції, відповідно до якої обов'язки, які суд покладає на засуджену особу, яку звільняє від відбування покарання з випробуванням, стали носити невичерпний характер. Йдеться про те, що згідно з п. 6 ч. 2 ст. 76 КК додатковим обов'язком у разі застосування до засудженого ст. 75 КК передбачено

такий: дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій (виділено нами – *З. З.-З., О. Ч.*), обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля [10]. Під час наступного коригування ст. 76 КК вказаний обов'язок передбачений в п. 6 ч. 3 цієї статті [11].

Характеризуючи обов'язки, що містяться у ст. 76 КК, науковці здійснюють їх поділ на певні види. Так, на думку Є. О. Письменського, це обов'язки, що вимагають певної поведінки засудженого та обов'язки, що забороняють вчинити певні дії [11, с. 246]. Як вважає О. П. Горох, «обов'язки, передбачені ч. 1 ст. 76 КК, покладаються на засудженого обов'язково. А ті, що встановлені ч. 2 ст. 76 КК, – факультативні. Визначаючи останні, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання» [12, с. 235].

З огляду на сучасні зміни переліку обов'язків, передбачених у ст. 76 КК, є підстави виокремлювати обов'язки залежно від їх обов'язковості для суду, який приймає юридичні рішення про звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням (імперативні (обов'язкові) обов'язки, передбачені ч. 1 ст. 76 КК, та факультативні (диспозитивні) обов'язки, передбачені частинами 2, 3 ст. 76 КК); залежно від визначеності обов'язків: обов'язки, сформульовані з використанням визначених понять; обов'язки, сформульовані з використанням невизначених понять, до яких віднесено й обов'язок, передбачений п. 6 ч. 3 ст. 76 КК.

У п. 6 ч. 3 ст. 76 КК передбачається невизначене формулювання такого обов'язку, який покладається судом на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК, як обов'язок дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій (п. 6 ч. 3 ст. 76 КК). У цьому формулюванні вказано на «певні дії». Вочевидь, саме таке невизначене формулювання відповідного обов'язку є необхідним у цьому випадку та зумовлене відсутністю у законодавця під час формулювання відповідної кримінально-правової норми необхідності конкретизувати п. 6 ч. 3 ст. 76 КК. Адже покладення судом на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, обов'язку, передбаченого вказаним пунктом, про що йтиметься далі, залежить від особливостей складу кримінального правопорушення, що інкримінується обвинуваченому.

Тобто така невизначеність закону є зрозумілою та, на нашу думку, допустимою. Адже покладення судом на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, обов'язку дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, на наш погляд, повинно корелювати з самим кримінальним правопорушенням, вчиненим засудженим, з об'єктивними та суб'єктивними ознаками відповідного складу. Тобто, суд, конкретизуючи невизначений нормативний обов'язок, передбачений в п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, повинен у такий спосіб описати його в резолютивній частині вироку, щоб визначений обов'язок максимально стосувався запобігання вчиненню особою конкретного чи суміжних складів кримінальних правопорушень, а не був абстрактним. Адже саме конкретне перерахування в юридичному рішенні судді дій, які засуджений повинен дотримуватися, будучи звільненим від відбування покарання з випробуванням, повинно забезпечувати спеціальну превенцію покарання, тобто запобігати можливості вчинення цієї особою аналогічного кримінального правопорушення у майбутньому. «Виконання певних обов'язків має сприяти здійсненню виправного впливу та полегшувати компетентним органам здійснення контролю за поведінкою особи» [11, с. 146]. А тому суддя під час покладення на засудженого, який звільняється від відбування покарання з випробуванням, обов'язку, передбаченого п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, а саме дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля,

повинен ретельно його вписати в своєму юридичному рішенні.

З'ясовуючи зміст невизначеного поняття «певні обов'язки» у п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, варто відзначити, що законодавець використав при цьому такий прийом нормотворчої техніки, як відкритий перелік [13, с. 311–330]. У цьому випадку цей перелік обов'язків сформульовано дещо по-іншому, аніж в інших статтях КК, а саме узагальнююча ознака, за допомогою якого утворено перелік у п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, «вчинення певних дій» розміщена законодавцем не наприкінці самого переліку, а на початку. Водночас конкретизуючі термінологічні звороти («обмеження спілкування», «обмеження пересування», «обмеження проведення дозвілля») розташовано вже після узагальнюючого поняття. Попри такий спосіб формулювання такого прийому нормотворчої техніки у п. 6 ч. 2 ст. 76 КК, все ж правило тлумачення відповідного відкритого переліку залишається незмінним: «значення конкретизуючих ознак впливають на визначення змісту узагальнюючого поняття; зміст узагальнюючого поняття повинен враховуватися під час встановлення значення конкретизуючих ознак» [13, с. 329].

Як було зазначено вище, конкретизація обов'язку, передбаченого п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням, має здійснюватися, насамперед, з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, який інкримінується обвинуваченому та за вчинення якого він засуджується конкретним вироком. Водночас аналіз вироків, які набрали законної сили, вказує ще й на те, що з огляду на превентивну функцію призначеного судом покарання покладений судом обов'язок дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій може мати загальновиховне значення для засудженого, спрямованого на вироблення в нього правослухняної поведінки та коригування майбутньої поведінки.

З огляду на формулювання ч. 3 ст. 76 КК всі обов'язки, що передбачені в цій частині, належать до диспозитивних (необов'язкових). Це означає, що суд, приймаючи рішення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням за вчинення конкретного кримінального правопорушення може покласти на нього обов'язок, передбачений п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, на власний розсуд.

Приклади з судової практики про застосування п. 6 ч. 3 ст. 76 КК наведемо нижче. Відповідні вирокі опрацьовувалися шляхом вибірки з Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР).

У вироків судів, якими обвинувачені засуджувалися за вчинення кримінальних правопорушень проти особи суди зазвичай у порядку застосування п. 6 ч. 3 ст. 76 КК призначали обов'язок обмежити спілкування з потерпілим та вчинити інші дії, обумовлені особливостями вчинення відповідного кримінального правопорушення. Так, за вироком Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 03.12.2021 у справі № 303/9154/21, яким обвинуваченого засуджено за заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 121 КК), суд, звільняючи його від відбування покарання з випробуванням, визначив обов'язок дотримуватися таких дій: утриматися із спілкуванням із потерпілим та не з'являтися за місцем його проживання. За вироком Ковпаківського районного суду м. Суми від 03.07.2023 у справі № 592/7361/23, відповідно до якого обвинуваченого засуджено також за умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне з використанням ножа, місцевий суд, звільняючи його від відбування покарання визначив йому такий обов'язок, конкретизуючи п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, як заборона носити ріжучі, колоті, колото-ріжучі предмети у час, вільний від роботи. Покладення такого обов'язку мотивовано тим, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 121 КК, обвинувачений вчинив із застосуванням ножа, який носив при собі. На думку суду,

таке обмеження певною мірою буде попереджати аналогічні злочини в майбутньому. Засуджуючи обвинуваченого за ч. 1 ст. 155; ч. 1 ст. 156; ч. 1 ст. 156-1 КК та звільняючи його від відбування покарання з випробуванням, Кіровський районний суд м. Кіровограда поклав на нього такий обов'язок, як обмежити спілкування, пересування та проведення дозвілля: уникати будь-якого спілкування з неповнолітньою потерпілою (мобільний зв'язок, інтернет, письмова переписка); не наближатися до неповнолітньої потерпілої (вирок від 25.11.2021 у справі № 404/8366/21).

Досить часто суди під час прийняття остаточних рішень у кримінальних провадженнях проти власності також, звільняючи засуджених від відбування покарання з випробуванням, поклали на них обов'язок, передбачений п. 6 ч. 3 ст. 76 КК. З ЄДРСР вбачається, що зазвичай такий обов'язок покладається у вироків Малиновського районного суду м. Одеси.

Вироком цього суду особу, засуджену за ч. 2 ст. 186 КК, та звільнену від відбування покарання з випробуванням, у порядку п. 6 ч. 3 ст. 76 КК було зобов'язано прочитати такі твори: повість «Основи суспільності» (І. Франко), роман «Тигролови» (І. Багрянний). Прикметною властивістю цього вироку, як і інших багатьох рішень судів, є не лише вказівка на конкретні твори, які зобов'язаний прочитати неповнолітній засуджений, а коротке описання їх з зазначенням того, який саме вплив матиме ця книжка на свідомість та волю засудженого, а також те, що цей засуджений здатний за своїми розумовими здібностями освоїти таку літературу та відповідно отримати від її вивчення не тільки духовну користь, але й край необхідне патріотичне виховання. У цих творах, як обґрунтовує прийняте рішення суд, автори хотіли донести безумовно християнські уявлення про життя, згідно з якими потрібно намагатися жити морально, мати велику силу волі, творити добро, жертвувати власними інтересами на благо суспільства і держави. Читання цих творів для обвинуваченого буде втіленням розумної державної політики, яка бажає перевтілення особистості і зміни його мислення на виключно позитивне світосприйняття, бажання бути корисним для суспільства і для громади, а також бути справжнім патріотом своєї держави. Позитивне мислення та добрі вчинки, повинні стати звичкою, яку необхідно навчатись виробляти самостійно, в тому числі за допомогою літератури. Розуміючи складність зазначених творів, суд вважає, що обвинувачений здатний засвоїти таку літературу, що вбачається з відповідей обвинуваченого під час допиту, його мислення, здатності висловлювати думки, певні інтелектуальні навички у міркуваннях (вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 25.04.2022 у справі № 521/2238/22).

За іншим вироком цього суду обвинуваченого, засудженого та звільненого від відбування покарання з випробуванням за ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК, зобов'язано дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, а саме прочитати повість «Пригоди Тома Соєра» (Марк Твен), роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» (Марк Твен), повість «Біле Ікло» (Джек Лондон), вірш «Минають дні, минають ночі ...» (Т. Шевченко) (вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 20.10.2021 у справі № 521/4558/21).

У вирокі Малиновського районного суду м. Одеси від 24.10.2022 у справі № 521/15493/21 на особу, засуджену за ч. 2 ст. 190 КК, та звільнену від відбування покарання з випробуванням, покладено обов'язок прочитати такі твори: «Основи суспільності» (І. Франко), «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» (Г. Сковорода), а також переглянути художній фільм «Це дивовижне життя» (Френк Капрі). У самому ж вирокі міститься обґрунтування, чому саме ці твори та фільм можуть мати позитивний вплив на подальшу поведінку засудженого. Зокрема, на думку суду, перегляд такого художнього

фільму може надихнути обвинуваченого на розумні думки про себе і своє майбутнє, яке буде без кримінально правових наслідків.

Цей же суд, навпаки, в іншому вирокі, мотивуючи обов'язки, покладені на засудженого за ч. 2 ст. 185 КК, звільненого від відбування покарання з випробуванням, вказав, що для застосування п. 6 ч. 3 ст. 76 КК у вигляді дотримання встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій у вигляді читання літератури підстав не має. Не ображаючи обвинуваченого, суд вважає, що примусово заставити засудженого читати певну літературу буде певним чином знущанням над особистістю. Освічена людина не потребує покарання у вигляді читання книжок. Кожна людина здатна сама себе забезпечити їжею для мозку. У випадку з обвинуваченим, таке покарання не буде відповідати принципам гуманності та розумності і воно точно не досягне своєї легітимної мети (вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 01.08.2022 у справі № 521/17126/21).

У кримінальних провадженнях, в яких особи скоювали кримінальні правопорушення в стані сп'яніння, суди, звільняючи їх від відбування покарання з випробуванням, у порядку п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, зазвичай зобов'язували засуджених обмежити спілкування та проведення дозволила з вживанням алкогольних напоїв (вирок Овруцького районного суду Житомирської області від 24.10.2022 у справі № 286/3489/21), забороняли відвідування місць, де продаються алкогольні напої на розлив (вирок Дніпровського апеляційного суду від 16.03.2020 у справі № 185/9948/19), не відвідувати розважальні заклади (бари, ресторани) (вирок Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 03.06.2021 у справі № 194/467/21). В окремих вироках суд, застосовуючи п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, конкретизували обов'язок для особи, яка вчинила кримінальні правопорушення у стані сп'яніння, прочитати і певні книжки, спрямовані на коригування девіантної поведінки засудженого в майбутньому. Так, вироком Малиновського районного суду м. Одеси від 05.07.2022 у справі № 521/17837/21, яким неповнолітню особу засуджено за крадіжки, вчинені в стані наркотичного сп'яніння, конкретизовано обов'язок вчинити засудженому дію – прочитати оповідання «Морфій» (М. Булгаков), роман «Інтернат» (С. Жадан). У цьому вирокі також обґрунтовується, чому саме і на що матиме вплив кожен твір, який було зобов'язано прочитати засудженого.

Покладення на засудженого обов'язку, передбаченого п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, мало місце і щодо корупційного кримінального правопорушення. У кримінальному провадженні, в якому обвинуваченого було визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28 – ч. 2 ст. 364; ч. 1 ст. 366 КК, суд у вирокі поклав на обвинуваченого такий обов'язок, який полягає в утриманні від спілкування з іншими трьома особами, які входили до складу групи осіб за попередньою змовою та стосовно яких досудове розслідування здійснювалось в окремих кримінальних провадженнях по обвинуваченню у вчиненні ними кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК (вирок Вишого антикорупційного суду від 05.03.2021 у справі № 991/9143/20).

Ураховуючи умови війни, в яких перебуває Україна, суди, застосовуючи до засудженого п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, визначають йому обов'язок вчинити таку дію, як з'явиться до уповноваженого органу для вирішення питання про мобілізацію. Так, вироком Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області від 29.03.2022 у справі № 344/3454/22, яким на особу засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 129; ч. 1 ст. 259 КК, та звільнено від відбування покарання з випробуванням, покладено обов'язок вчинити таку дію – невідкладно з'явитися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за міс-

цем реєстрації для вирішення питання подальшого проходження засудженим військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період.

Після оголошення в Україні воєнного стану стало поширеним притягнення обвинувачених до кримінальної відповідальності за нормами розділу I «Злочини проти основ національної безпеки» та розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК. Водночас під час застосування відповідних статей Особливої частини КК та призначення покарання засудженим за вчинення цих правопорушень, можливе звільнення їх від відбування покарання з випробуванням, якщо є для цього підстави, передбачені ст. 75 КК. У цьому разі суд може й покласти на особу, засуджену за статтями з розділів I та XX Особливої частини КК, обов'язок, передбачений п. 6 ч. 3 ст. 76 КК.

Так, засудженому за ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» КК визначено такий обов'язок – вивчити на пам'ять гімн України, Розділ IX «Територіальний устрій України» Конституції України, вірш В. Сосюри «Любись Україну», українську патріотичну пісню «Батько наш – Бандера, Україна – мати!», прочитати повість «Тарас Бульба» (М. Гоголь), роман «І будуть люди» (А. Дімаров) (вирок Кіровського районного суду м. Кіровоград від 28.03.2022 у справі № 404/1481/22). Для засудженого за ч. 1 ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» КК – окрім перерахованих вище дій, покладено обов'язок прочитати книгу «Подолати минуле: глобальна історія України» (Я. Й. Грицак) (вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 26.09.2022 у справі № 185/6145/22). Схожі обов'язки з прочитання літератури, вивчення положень Конституції України покладено на осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» КК за вироками Голованівського районного суду Кіровоградської області від 30.09.2022 у справі № 386/922/22, від 12.05.2023 у справі № 386/446/23.

Більшу палітру творів, наявних у бібліотеці ім. Лесі Українки (м. Черкаси) з визначенням конкретних дат і форм контролю за виконанням покладеного судом обов'язку передписано прочитати засудженому за ч. 2 ст. 436-2; ч. 3 ст. 436-2 КК, якого було звільнено від відбування покарання з випробуванням вироком Черкаського районного суду Черкаської області від 22.05.2023 у справі № 707/1338/23). Це «Ізоляція. Таємні в'язниці Донбасу в оповідях врятованих від тортур та смерті» (І. Вовк, Д. Бура) – до 30.08.2023, «Зима наближається» (Г. Каспаров) – до 15.10.2023, «Євразійський розлам: Україна в добу гібридних викликів» (Л. Якубова) – до 30.11.2023, «Україна в епоху воєнної» (Ю. Щербак) – до 15.01.2024, «На щиті. Спогади родин загиблих воїнів. Донецький аеропорт» (І. Вовк) – до 01.03.2024, «24.02. Щоденник Війни» (А. Мероник) – до 01.05.2024. Окрім визначення судом конкретної дії у вигляді прочитання патріотичних книг зі встановленням кінцевих дат, до настання яких ці дії слід виконати, суд першої інстанції також вказав і додаткову дію, яку повинен здійснити засуджений – написати і здати в цей же строк до уповноваженого органу з питань пробації письмовий опис вказаної літератури і своїх вражень від її прочитання обсягом не менше 150 слів, вказавши при цьому й на суб'єкта, який перевірятиме виконання обов'язку, визначеного судом – орган з питань пробації.

Вироком Придніпровський районний суд м. Черкаси від 15.05.2023 у праві № 711/2786/23 особу, засуджену за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 436-2 КК, зобов'язано прочитати наявну у вказаній вище бібліотеці таку наявну літературу: «У вогня-

ному кільці. Оборона Луганського аеродрому», «Синдром АТО», «Війна з Росією», «Війна за свідомість», «Війна двох правд», «Любов на лінії вогню», «Генерал Момот. Наш міст», «Остання імперія», «Одна держава. Одна мова. Одна церква». Як і в попередньому випадку, суд першої інстанції не лише визначив перелік літератури, яку слід прочитати засудженому, звільненому від відбування покарання з випробуванням, а й передбачив для нього обов'язок вчинити ще дві обов'язкові дії – законспектувати у рукописний спосіб їх короткий зміст (3–5 аркушів формату А4) та надати законспектоване уповноваженій особі органу з питань пробації. Водночас строк, до якого ці дії слід виконати, як у попередньому вироку, суд першої інстанції не визначив. Приймаючи таке юридичне рішення, суд першої інстанції мотивував це тим, що засуджена вчинила злочин через свою необізнаність у ситуації, яка склалася в державі, а отже, при призначенні покарання з випробуванням, а також обов'язком прочитати певну літературу, суд надає можливість засудженій виправити свою поведінку.

Покладаючи на засудженого обов'язок, передбачений п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, за вчинення злочинів, передбачених розділом I та XX Особливої частини КК, суди в окремих випадках враховували особливості виконання об'єктивної сторони злочинцем. Так, згідно з вироком Світловодський міськрайонний суд Кіровоградської області від 18.05.2023 у справі № 401/1439/23, яким засудженого за ч. 3 ст. 436-2 КК звільнено від відбування покарання з випробуванням, на нього покладено виконання такого

обов'язку, як припинити доступ та використання інтернет ресурсів «Вконтакте», «Однокласники». За обставинами кримінального провадження він використовував свої сторінки вказаних соціальних мереж для вчинення цього кримінального правопорушення.

У певних випадках рішення судів про застосування до осіб, засуджених за статтями розділів I та XX Особливої частини КК, п. 6 ч. 3 ст. 76 КК, має формальний характер. Наприклад, згідно з вироком Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 14.06.2023 у справі № 182/1467/23 особі, засудженій та звільненій від відбування покарання з випробуванням за ч. 2 ст. 436-2 КК, визначено вчинити таку дію, як прочитати поему Т. Шевченка «Сон».

Отже, з урахуванням викладеного вбачається, що правова невизначеність нормативно-правових актів може і повинна бути конкретизована визначеними юридичними рішеннями (у нашому випадку – вироками судів). Тому є всі підстави стверджувати про застосування до юридичних рішень, у тому числі і до вироків судів, такого поняття, як їх юридична визначеність.

Правова визначеність юридичного рішення суду про покладення на особу обов'язку, передбаченого п. 6 ч. 3 ст. 76 КК повинна бути досягнута, на нашу думку, не лише конкретним переліком дій, вчинити які зобов'язано засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням, а й встановленням строку, форми та суб'єкта контролю за виконанням покладеного судом обов'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарьов проти України: рішення ЄСПЛ від 03.04.2008. URL: <http://surl.li/jjhgq> (дата зверн.: 23.07.2023).
2. Ряхих проти Росії: рішення ЄСПЛ від 21.02.2002. URL: <http://surl.li/jjhjh> (дата зверн.: 23.07.2023).
3. Doran S., D Jackson J. The Judicial Role in Criminal Proceedings. London: Hart Publishing, URL: <http://surl.li/jjhgsc> (дата зверн.: 23.07.2023).
4. «Санді Таймс» проти Об'єднаного Королівства: рішення ЄСПЛ від 06.11.1980: рішення ЄСПЛ від 06.11.1980. URL: <http://surl.li/jjhfw> (дата зверн.: 23.07.2023).
5. Стіл та інші проти Сполученого Королівства: рішення ЄСПЛ від 23.09.1998. URL: <http://surl.li/jjhfp> (дата зверн.: 23.07.2023).
6. Круслен проти Франції: рішення ЄСПЛ від 24.04.1998. URL: <http://surl.li/jjhgt> (дата зверн.: 23.07.2023).
7. Лухк проти Естонії: рішення ЄСПЛ від 10.02.2004. URL: <http://surl.li/jjhgzc> (дата зверн.: 23.07.2023).
8. Загиней-Заболотенко З. А. Визначеність vs невизначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80.
9. Письменський Є. О. Обов'язки, які суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (кримінально-правові аспекти). *Вісник Луганського дер. Ун-ту внутр. Справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 141–151.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 № 1492-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#n11>
11. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n18>
12. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України / [наук. ред. О. О. Дудоров]. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 728 с.
13. Горох О. П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 674 с.
14. Загиней З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с.